

Ажиматова Н.М., Батыркулова Г., Камчыбекова Н., Торогелдиева А.

К.Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университет

Ажиматова Н.М., Батыркулова Г., Камчыбекова Н., Торогелдиева А.

Международный университет имени К.Ш.Токтомаматова

Azhimatova N.M., Batyrkulova G., Kamchybekova N., Torogeldieva A.

International University named after K.Sh. Toktomamatov

**ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ФАКТОРУ КАТАРЫ РЕГИОНДУК
КЛАСТЕРЛЕРДИ ТҮЗҮҮ**

**СОЗДАНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ КЛАСТЕРОВ КАК ФАКТОР ИНВЕСТИЦИОННОГО
РАЗВИТИЯ**

**CREATION OF REGIONAL CLUSTERS AS A FACTOR OF INVESTMENT
DEVELOPMENT**

Кыскача мүнөздөмө: Макаланын максаты региондук өнүгүүнү камсыз кылууда, атап айтканда, бул процесстерди жөнгө салуунун жаңы аймактык механизмдерин киргизүү аркылуу инвестициялык активдүүлүктү жогорулатууда кластерлердин ролун изилдөө болуп саналат. Макала региондорду өнүктүрүүнүн инновациялык жана инвестициялык компонентинин маанилүүлүгүн аныктайт. Бүгүнкү күндө туруктуу экономикалык өсүштү камсыз кылуу жана аймактын эффективдүүлүгүн жогорулатуу стандарттуу ыкмаларды жана инструменттерди колдонуу менен гана ишке ашпайт. Өндүргүч күчтөрдүн мейкиндик уюмун түзүү аркылуу экономикалык интеграциянын эффективдүү формаларынын бири, бир эле экономикалык аймактын чегинде кластердик түзүлүштөрдү өнүктүрүү болуп саналат. Курулуш сыяктуу социалдык объектилердин аймактык кластерин түзүүнүн маанилүүлүгү кароого сунушталууда. Алардын жалпысынан региондорду жана өзгөчө аны менен байланышкан тармактарды өнүктүрүү үчүн мааниси каралат. Жаңы турак жайларды курууга инвестицияларды өздөштүрүү жана тиешелүү шаардык инфраструктураны өнүктүрүүдө салыктык кирешелерди жергиликтүү бюджетке кайтаруунун модели сунушталууда.

Аннотация: Цель статьи – исследование роли кластеров в обеспечении регионального развития, в частности, в повышении инвестиционной активности за счет внедрения новых региональных механизмов регулирования этих процессов. В статье определено значение инновационно-инвестиционной составляющей регионального развития. Сегодня обеспечения устойчивого экономического роста и повышения эффективности региона невозможно достичь только с помощью стандартных методов и инструментов. Одной из эффективных форм экономической интеграции посредством создания пространственной организации производительных сил является развитие кластерных структур внутри одного экономического региона. Предлагается к рассмотрению важность создания регионального кластера таких социальных объектов, как строительство. Рассмотрено их значение для развития регионов в целом и смежных отраслей, в частности. Предложена модель возврата налоговых поступлений в местный бюджет на строительство нового жилья и развитие соответствующей городской инфраструктуры.

Abstract: The purpose of the article is to study the role of clusters in ensuring regional development, in particular, in increasing investment activity through the introduction of new regional mechanisms for regulating these processes. The article defines the importance of innovation and investment components of regional development. Today, ensuring sustainable economic growth and improving the efficiency of the territory is achieved not only with the help of standard methods and tools. One of the most effective forms of economic integration through the creation of a spatial organization of productive forces is the development of cluster structures within one economic zone. It is proposed to consider the possibility of creating a regional cluster of social facilities, such as construction. Their importance for the development of regions in general and related industries in particular is considered. A model for the return of tax revenues to the local budget is proposed for the development of investments in the construction of new housing and the development of appropriate urban infrastructure.

Негизги сөздөр: экономика; инновация; кластер; инвестиция; статистика; региондук экономикалык өнүгүү.

Ключевые слова: экономика; инновации; кластер; инвестиции; статистика; региональное экономическое развитие.

Keywords: economy; innovation; cluster; investments; statistics; regional economic development.

Кластердик өнүгүү маселесине көбөйгөн көңүл бурууга жана жетишээрлик кылдат мамилеге карабастан, кластерлерге инвестициялык агымдарды активдештирүү механизмдерин жана алардын негизинде эсептөөлөрдүн натыйжаларын түзүү маселеси али чечиле элек.

Иште колдонулган материалдар жана методдор региондук өнүгүүнүн анализине жана изилдөө чечимдерине негизделген. Изилдөөнүн теориялык жана методологиялык негизин региондук экономиканы өнүктүрүү проблемалары боюнча ата мекендик жана чет элдик окумуштуулардын жана экономисттердин эмгектери, бизнестеги аймактык уюмдардын заманбап концепциялары, ошондой эле автор тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн жана жалпылоолордун натыйжалары түздү. Бул макалада төмөнкүдөй ыкмалар колдонулган: теориялык жалпылоо, статистикалык талдоо ыкмасы, салыштыруу ыкмасы, логикалык жалпылоо.

Бүгүнкү күндө аймакка инвестициялардын негизги өзгөчөлүктөрүнүн бири инновациялык компонент болуп саналат. Инвестициялардын басымдуу бөлүгү экономикалык ишмердүүлүктүн инновациялык жана активдүү багыттарына багытталган. Бүгүнкү күндө инвесторлор өнүгүүнүн прогрессивдүү багыттарына инвестиция салууга кызыкдар. Ал эми аймакты кластердик өнүктүрүү мындай технологияларды колдонууну жана инвестициялык процессти активдештирүүнү камтыйт.

Кластерлердин төмөнкү түрлөрүн аныкташ керек:

Технологиялык жактан өз ара байланышкан ишканалардын бөлүктөрүнөн турган көз каранды же кыскартылган кластер, кээде бир кыйла айырмаланган кластерлер, алардын иши стандарттуу функциялардын (ресурстарды казып алуу, кайра иштетүү, байытуу, жөнөтүү) жыйындысы менен чектелген. Колдонулган технология кыйла өнүккөн, бирок өнүккөн эмес жактар да көп. Жаңы технология өндүрүшкө дароо колдонууга даяр продукт катары киргизүү;

Өнөр жайлык кластер, типтүү өнүмдөрдү же кызматтарды өндүрүүчү кызматташкан компаниялардын тобу. Жаңы технологияларды колдонуу сапатты көзөмөлдөөнү жана башкарууну чектөө;

Инновациялык-өндүрүштүк кластер, бул дайыма жаңыланууну, продукциянын сапатын жакшыртууну жана жаңы функцияларды киргизүүнү талап кылган өнүмдөрдү жана кызматтарды өндүрүүчү өз ара аракеттенүүчү компаниялардын тобу. Кластердин мүчөлөрү илимий борборлор жана окуу жайлары менен туруктуу байланыштыруу;

Алдыңкы дүйнөлүк стандарттарга багытталган компаниялардан турган инновациялык кластер. Кластердин катышуучулары учурдагы атаандаштыкка жөндөмдүүлүктү жогорулатуу үчүн билимдерди жана технологияларды тез өздөштүрүүгө багыттоо;

Инновацияга багытталган кластер, бул дүйнөнүн бардык бурчунан таланттуу эмгекти тартуучу алдыңкы билимдерди жана технологияларды колдонгон компаниялардын тобу. Кластердин мүчөлөрү венчурдук капиталдын керектөөчүлөрү жана генераторлору болуп саналат; алардын суроо-талаптарын билдирүү менен университеттерде жана окуу жайларында илимий-изилдөө багыттарын аныктоо. Бул кластер негизинен аймактын өнөр жай, инвестициялык жана социалдык структурасын аныктоо.

Экономикалык өсүштүн кластердик теориясына негизги салымды М.Энрайт кошкон, ал ишке ашыруу механизмдери боюнча бири-биринен айырмаланган кластердик саясаттын төрт түрүн иштеп чыккан:

1. Каталитикалык кластердик саясат. Өкмөт кызыкдар катышуучулардын санын кыскартат (мисалы, жеке компаниялар жана изилдөө компаниялары) жана аларга аз каржылык колдоо көрсөтөт;

2. Кызмат. Катализатордук мамлекеттик саясат аймактык инфраструктурага (билим берүү, квалификацияны жогорулатуу, маркетинг ж.б.) олуттуу инвестициялар менен толукталат, бул кластерлерди өнүктүрүү үчүн жагымдуу шарттарды түзөт;

3. Рецепттик. Мамлекеттин колдоочу функциясы өнүктүрүү кластерлерин пайдалануу аркылуу региондорду трансформациялык адистештирүү программаларынын алкагында жүзөгө ашырылат;

4. Interventionist. Өкмөт трансферттерди жана субсидияларды, административдик чектөөлөрдү жана стимулдарды колдонуу менен кластерлердин адистешин активдүү калыптандырууда, кластерлердин ичиндеги фирмалардын ишин контролдоодо.

Ошентип, акыркы жылдарда региондогу өнөр жай кластерлери үчүн инвестиция тартуу маселеси аны андан ары өнүктүрүү потенциалынын күчтүү жана алсыз жактарын эске алуу менен натыйжалуу пайдалануу проблемасындай курч эмес. Ошондуктан инвестициялык көз караштан алганда жагымдуу компаниялар ресурстарды натыйжасыз пайдаланган учурлар көп кездешет, ал эми алынган инвестициялар акчалай чыгаша жана пайда түрүндө чоң жоготууларга алып келет.

Портердин теориясына ылайык, өнүгүп келе жаткан өлкөлөр, демек, аймак төмөнкү төрт этапты (деңгээлди) айырмалайт:

- өндүрүш факторлоруна негизделген атаандаштык;
- инвестициялардан атаандаштык;
- инновацияга негизделген атаандаштык;
- байлыкка негизделген атаандаштык.

Биринчи үч этап экономикалык өсүштү камсыз кылат, байлыкка негизделген атаандаштык стагнацияны жана төмөндөөнү пайда кылат.

Бул шарттарды аймакка ылайыкташтыруу менен, тандалган этаптардын атаандаштык артыкчылыктары детерминанттардын ар кандай комбинациялары менен камсыз кылынат деп айта алабыз:

- биринчи этапта – өндүрүш факторлорунун, жаратылыш ресурстарынын, товарларды өндүрүү үчүн жагымдуу шарттардын, квалификациялуу жумушчу күчтөрдүн аркасында мунун бардыгы фактордук шарттардын бир гана аныктоочусун камсыз кылган;

- экинчи этапта – билимге, технологияга, лицензияларга активдүү инвестициялар аркылуу өнүктүрүү, алар үч аныктоочу фактор менен камсыз кылынат: алардын шарттарынын фактору, суроо-талап, бизнес стратегиясы;

- үчүнчү этап – бардык төрт аныктоочу факторлордун: фактордук шарттардын, суроо-талапка байланыштуу шарттардын жана экономикалык субобъектинин стратегиясынын таасири аркылуу продукциянын жаңы түрлөрүн, өндүрүш процесстерин, уюштуруу чечимдерин жана башка инновацияларды түзүү аркылуу;

- төртүнчү этап – эсеп-фактура боюнча иштеп чыгуу. Байлык бардык детерминанттардын негизинде түзүлөт, бирок аны пайдалануу натыйжалуулугу төмөн.

Заманбап дүйнөлүк экономиканын көпчүлүк өлкөлөрү экономикалык өсүштүн инновациялык түрүнө өтүштү, ошондуктан илимий билимдер жана билимдер атаандаштык артыкчылыктарды түзүү үчүн абдан маанилүү – өндүрүш фактору катары да, экономиканын атаандаштык артыкчылыктарын калыптандыруу факторлору катары каралды.

Ошентип, туруктуу экономикалык өсүштүн ачкычы тармактын эффективдүү иштеши болуп саналат, ал өз кезегинде жалпы экономикага жана эң негизгиси социалдык чөйрөгө олуттуу таасирин тийгизет.

Учурда аймактык өсүштүн көптөгөн теориялары бар, алардын ичинен беш багытты бөлүп көрсөтүүгө болот:

1. Өндүрүш функциясына негизделген неоклассикалык теория; неокейнсиандык, институттук жана экономикалык-географиялык моделдердин синтези болгон кумулятивдик өсүү теориясы.

2. Региондук өсүштүн жаңы теориялары масштабга жана жеткилең эмес атаандаштыкка жараша жогорулаган кирешеге негизделген.

3. Өнөр жайлык жана аймактык кластерлердин, кошумча нарк чынжырларынын, билим берүүнүн экономикасынын, инновациянын улуттук жана аймактык системаларынын негизинде өндүрүштү аймактык уюштуруунун жаңы формалары.

4. Аймактык өсүштүн өзгөчө же жеке көйгөйлөрүн түшүндүргөн башка теориялар.

Бул теориялардын артыкчылыктары жана кемчиликтери бар; бирок туруктуу өнүгүүгө өтүү үчүн шарттарды түзүү үчүн аймактарды өнүктүрүүнүн жаңы технологиялары эскирген ыкмаларды алмаштырды.

Учурда француз экономисти Ф. Перру тарабынан коюлган өсүү уюлдары теориясы абдан популярдуу. Өсүү уюлдары идеясы экономиканын тармактык түзүмүнүн, өзгөчө жаңы өнүмдөрдү жана кызматтарды түзүүчү алдыңкы тармактардын жетектөөчү ролунун концепциясы болуп саналат. Ар бир областтык борбор өсүү уюлу эмес, кубаттуу өнөр жайы бар. Региондорду өнүктүрүү региондук системанын өнүгүшүнө түрткү бере турган тармакты табуу зарылчылыгы менен аныкталат. Мамлекеттик инвестициялар эң чоң экономикалык эффект күтүлгөн жерге топтолот. Жайгашкан жери жана жаратылыш ресурстары кыймыл аракетинин өнүгүшүнө өбөлгө түзгөн аймактарды билдирет. Тандалган аймак өсүү уюлуна айлана турган пункт менен аныкталат. Өсүү уюлдарына андан ары мамлекеттик жардам ар

кандай жолдор менен көрсөтүлүшү мүмкүн: изилдөө иштерине катышуу, инфраструктурага инвестициялоо, ишкердик жана башка жеңилдиктер.

Түзүлгөн өсүү уюлунун деңгээли белгилүү бир чекке жеткенде, жеңилдиктер жана ири инвестициялар түрүндөгү мамлекеттик атайын кийлигишүү талап кылынбайт, андан кийин поляризацияланган эффекттер жана мультипликаторлор иштей баштайт. Уюлдук өнүгүү эндогендик факторлордун эсебинен өсүү. Мамлекеттик же аймактык башкарууну түзүүнүн баштапкы этабында өсүштүн колдоочу полюсу региондук өнүгүүнүн катализатору катары гана кызмат кылат, бирок аны катализаторсуз ишке ашыруу мүмкүн эмес.

Өсүү уюлдарынын теориясына таянып, региондорду жана өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүү стратегиясын иштеп чыгуу процессинде “биримдик саясатынан” “уюлдаштырылган” принцибине ылайыктуу өтүүнү камсыз кылуу зарыл. Финансылык, административдик, башкаруучулук, адамдык жана башка ресурстардын өзгөчө концентрациясы “негизги аймактарда” жана “өсүүнүн локомотивдик аймактарында” болот, андан кийин инновациялык ишмердүүлүк башка аймактарга жайылат деп болжолдонгон. Бул концепцияга карата эки ача мамиле бар. Бир жагынан «теңдештирүү» саясатынан региондорду «поляризацияланган өнүктүрүү» саясатына өтүү зарылчылыгы жөнүндө туура тезис айтылган. Чынында эле, акылга сыярлык экономикалык саясат лидерлерди колдоо жана жаңы “өсүү чекиттерин” аныктоо болушу мүмкүн. Экинчи жагынан, “локомотивдик аймактар” дотацияланган аймактарды “базалык региондордо” миграцияга караганда тезирээк чыгарарына олуттуу шектенүүлөр бар. Ошентип, бул түшүнүк касиеттин оң жана терс өзгөчөлүктөрү менен бирге:

- өсүү уюлдарын түзүү жана стимулдаштыруу үчүн ири баштапкы инвестициялар талап кылынат;
- чет мамлекеттердин тажрыйбасы көрсөткөндөй, уюлду түзүү бүтүндөй аймактын экономикалык өсүшүн билдирбейт;
- региондун реалдуу өсүшү негизинен анын ички өндүрүштүк чөйрөсүнүн өзгөчөлүгү, өндүрүш потенциалы да, анын тармактарынын структуралык бөлүгү менен да аныкталат.

Ошондуктан, аймактарды туруктуу өнүктүрүү үчүн, биздин оюбузча, «өсүү уюлдарынын» болушу милдеттүү шарт эмес.

Учурда өсүү уюлдары концепциясы менен катар аймактарды өнүктүрүүнүн структуралык-инновациялык концепциясы кеңири жайылды. Бул концепцияга ылайык, структуралык кайра түзүүлөр эки этапта жүрөт. Биринчиси, адатта, технологиялык мүмкүнчүлүктөрдү (айрым тармактарды жана айрым социалдык чыңалган аймактарды колдоо жолу менен) сактап калуу үчүн экономикалык кризистен жана өндүрүштүн төмөндөшүнөн чыгууга багытталган. Бул этапта мамлекеттик колдоонун артыкчылыктуу багыттары катары турмуштук маанилүү продукцияларды өндүрүүчү тармактар (отун, тамак-аш, медицина) жана социалдык чөйрө (турак жай, саламаттыкты сактоо ж.б.) аныкталган. Экинчи этапта турукташтыруу жана акырындык менен өсүшкө жетишилет. Өнүктүрүү үчүн узак мөөнөттүү стимулдарды түзүүнү, эң келечектүү тармактар жана тармактар үчүн жагымдуу экономикалык шарттарды түзүү.

Бул концепцияда негизги басым структуралык бөлүктөргө берилип, инновациялык аспектилер көз жаздымда калган. Институционалдык механизмдер жана инновациялык система менен колдоого алынбаган региондук реструктуризациялоонун артыкчылыктары (өндүрүштү социалдык жактан кайра багыттоо, айлана-чөйрөгө зыяндуу таасирин азайтуу,

иштеп жаткан ишканаларды модернизациялоо, анын ичинде диверсификациялоо, өндүрүштүк инфраструктураны өнүктүрүү, ийкемдүү өндүрүштүк структураларды пайда кылуу ж.б.) өнүктүрүү стратегиясы.

Чыныгы туруктуу өнүгүүгө жетишүү жана узак мөөнөттүү жана үзгүлтүксүз экономикалык өсүш үчүн өбөлгөлөрдү түзүү үчүн интенсивдүү инновациялар менен колдоого алынган структуралык өзгөрүүлөр талап кылынат. Сырьелук тармактардын, материалдык жана экологиялык жактан кооптуу өндүрүштөрдүн үлүшүн кыскартуу менен жогорку технологиялык, билимди көп талап кылган продукцияны өндүрүүнү көбөйтүүгө багытталган структуралык өзгөрүүлөрдү жүргүзүү зарыл.

Аймактагы өсүү уюлдарын талдоо жолдорунун бири кластердик демилгелерди, тактап айтканда кластерлерди аныктоо болуп саналат, анткени бүгүнкү күндө бул инновациялык жана инвестициялык процесстердин чөйрөсү. Кластерлерди өнүктүрүүгө инвестициялар региондук деңгээлде да, региондун бир катар тектеш тармактарынын деңгээлинде да максималдуу натыйжа берет. Экономиканын ар кандай тармактарынын кызыкчылыктарын жана аймактын бүтүндөй экономикасынын өсүшүн бириктирүү үчүн аймакта кластер түзүүнү сунуштайбыз. Экономикадагы эң келечектүү багыттардын бири болуп региондогу курулуш активдүүлүгүн активдештирүүгө көмөктөшүүчү социалдык объектилердин аймактык кластери саналат.

Кластердин түзүмүн эске алуу менен аймактык кластерди активдештирүү жана өнүктүрүү боюнча негизги чараларды төмөнкүдөй топтоо максатка ылайыктуу: областтык администрация тарабынан ишке ашырылуучу чаралар; аяктаган бизнестин чаралары; областтын администрациясынын жана чарбаларынын биргелешкен аракеттери.

Региондук кластердин өнүгүүсүндөгү эң маанилүү тоскоолдуктар болуп төмөнкүлөр саналат:

- негизги капиталга инвестициялардын аз көлөмү, инвестициялык активдүүлүктүн төмөндөшү;
- заманбап курулуш материалдарын чыгаруу жетишсиз.
- бул көйгөйлөрдүн кесепеттери болуп төмөнкүлөр саналат:
- социалдык милдеттерди чечүүнү татаалдандырган социалдык максаттарды өндүрүүнү жана эксплуатациялоону кыскартуу;
- материалдарды жана кызмат көрсөтүүлөрдү өндүрүүнүн төмөндөшү.

Кыска жана орто мөөнөттүү келечекте региондук бийликтердин эң маанилүү иш-аракети кластерде илимий-саясат боюнча консультациялык органдарды түзүү болушу мүмкүн. Аймактык кластердин бизнесин өнүктүрүүнүн негизги багыттары. Социалдык объектилерди өндүрүүдө жана эксплуатациялоодо ишканаларды горизонталдык жана вертикалдуу интеграциялоо алардын жеке демилгеси боюнча өз алдынча ишке ашырылышы мүмкүн. Мындан тышкары, бул кадамдар жетишпеген кластер элементтерин түзүүгө жардам берет.

Бүгүнкү күндө аймактык бийликтер аймакты өнүктүрүү үчүн артыкчылыктуу багытты тандап алышы керек. Өлкөбүздүн актуалдуу көйгөйлөрүнүн бири облустарда курч турган турак-жай маселеси.

Турак жай проблемасын чечүү бизнести социалдык жоопкерчилик принциптерин сактоого стимулдаштыруу үчүн шарттарды түзүү болуп саналат. Бул идеяны ишке ашыруу үчүн аймактык деңгээлде да, ишканалардын өз деңгээлинде дагы бир катар татаал маселелерди чечүү зарыл, атап айтканда:

1. Ишканалардын кызматкерлерине турак-жай куруу үчүн ишканалар тарабынан жергиликтүү бюджетке киреше салыгын төлөөнү кийинкиге калтыруу жөнүндө мыйзамды иштеп чыгуу.

2. Ар бир ишкана менен салык мыйзамдарына жана ченемдик укуктук актыларына ылайык, ишканага салык кредитин берүү боюнча келишимди иштеп чыгуу жана ага кол коюу. Акча каражаттарын которуу жөнүндө келишимдин маанилүү шарты болуп кызматкерлер үчүн турак жай куруу келишими саналат.

3. Ишкананын пайдасынын эсебинен кызматкерге турак жайды (квартираны) кредитке (бөлүп-бөлүп) берүү жөнүндө келишимди (кызматкер менен ишкананын ортосунда) иштеп чыгуу жана ага кол коюу, наркын кайтарып берүүнүн формасы, өлчөмү жана мөөнөттөрүн талдоо.

4. Өндүрүштүн маанилүү көлөмдөрүн өткөрүп жибергенде ишканалар үчүн салык жүгүн азайткан мыйзам чыгаруу системасын иштеп чыгуу.

5. Облустардагы региондук кластерин өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрүн калыптандырууну камсыз кылуу боюнча чаралардын системасын иштеп чыгуу.

Албетте, бизнес үчүн салык жеңилдиктери болгон учурда, бир нече убакытка чейин областтык бюджетке олуттуу салыктык кирешелердин керектүү бөлүгү түшпөй калат. Бирок, курулуш уюмдарынын өздөрү жана бардык ишканалар кластерлештирилгендиктен, турак жай өндүрүшүнө багытталган инвестициялар өндүрүштүн (демек, салыктын түшүүсүнүн) көбөйүшүнө байланыштуу облустук бюджетке кайтарылат.

Рынок экономикасынын мезгилинде инвестициялык иш-аракеттерди салыктык жөнгө салуу ар кандай инструменттерди - салыктык жеңилдиктерди колдонуу менен мүнөздөлгөн өзгөрүүлөр болду. Бирок ошол эле учурда бардык жеңилдиктер, биринчи кезекте инвестициялык жеңилдиктер алынып салынды, бул чынжырча трансформациянын инвесторлор үчүн оң таасирин олуттуу түрдө азайтты. Ошол эле учурда, эл аралык тажрыйба көрсөткөндөй, салык системасындагы стимулдар жөнгө салуучу функцияны аткарат жана аймактардын экономикалык потенциалы көбүрөөк көз каранды болгон тармактарды жана ишмердүүлүктү өнүктүрүүгө стимулдаштырууга багытталган. Өлкөбүздүн аймактарында инвестициялык климатты жакшыртуу проблемасы ачык системалуу мүнөзгө ээ. Инвестициялык процесстерди жөнгө салуучу мыйзамдык базанын жеткилеңсиздиги жана ар кандай секторлордогу инвестициялардын структурасынын деформациясы экономикалык жана социалдык турмуштун дээрлик бардык аспектилерине түздөн-түз таасирин тийгизүүдө.

Бул көйгөйдү чечүү үчүн төмөнкүдөй иш-чаралар жүргүзүлүүдө: инвестицияларды стимулдаштыруунун тиешелүү кластердик программасын иштеп чыгуу, аны ишке ашыруунун натыйжалуулугуна мониторинг жана контролдоо. Бирок иш жүзүндө алар көбүнчө окуялардын табигый жүрүшүнө таянышат, бул адатта табигый рыноктук күчтөрдүн аракетин билдирет. Инвестициялык саясаттын ишке ашпай жаткандыгы өзгөчө социалдык объектилердин кластеринде байкалат. Турак жайды өндүрүү жана эксплуатациялоо менен алектенген фирмалар, адатта, инвестиция тартууга аймактык бийлик органдарынын эч кандай катышуусун сезишпейт жана дайыма мыйзамдык базанын, анын ичинде салык тармагындагы кемчиликтерге туш болушат. Мунун баары инвестициялык долбоорлорду иштеп чыгуу жана ишке ашыруу боюнча чечимдерди кабыл алуу процессин татаалдандат. Салык салуу чөйрөсүндөгү экономикалык реформалардын дүйнөлүк тажрыйбасы жөнүндө сөз кылып жатып, экономиканы өнүктүрүү концепциясы басымдуулук кылганына карабастан, мамлекеттик жөнгө салуу ар дайым улуттук экономикалык системанын

ажырагыс структуралык элементи болуп санала тургандыгын белгилей кетүү маанилүү. Дүйнөлүк практика биринчи кезекте төмөнкү мамлекеттик жөнгө салуу инструменттерине негизделет:

- тездетилген амортизация системасы;
- салык жеңилдиктери;
- инвестициялык салык кредиттери жана инвестициялык салык кредити;
- жеке инвестицияларды стимулдаштыруу үчүн ар кандай салык стимулдары.

Корутундулар. Демек, өлкөбүздө концептуалдык мамилеси турак жайды өндүрүүдө жана тейлөөдө инвестициялык ишмердүүлүктү мамлекеттик жөнгө салуунун натыйжалуу механизми маселесине салыктар, бардык өнүккөн өлкөлөрдөй эле, инвестицияларды стимулдаштырат жана алардын экономикага катышуусун татаалдаштырбашы керек.

Ата мекендик экономиканы түп-тамырынан бери жакшыртууга көмөктөшүүчү негизги рычаг инвестиция үчүн салыктык стимулдардын ыкмаларын колдонуу болушу мүмкүн. Бул трансформация ар кандай формада болушу мүмкүн. Алардын бири киреше салыгын бөлүп төлөөнү караган салык кредити. Бул байланыш түзүлгөн кластерлердин алкагында аймактык деңгээлде турак жай өндүрүшүнө бөлүнгөн салыктык кредитти берүү механизмин иштеп чыгуу үчүн маанилүү.

Колдонулган адабияттар

1. Койчуев Т. Социально-экономическое развитие Кыргызской Республики // Известия ВУЗов, 2019, №3-4, 98 с.
2. Купуев П.К., Обдунов Э. Продовольственная безопасность: реалии и перспективы в Кыргызской Республике. – Бишкек: Илим, 2019.
3. Налоговый кодекс Кыргызской Республики / Сборник нормативных актов: Налоги и налогообложения в Кыргызской Республике. – Бишкек: ИЦ Токтом, 2021, 416 с.
4. Купуев П. Токтомаматов К.Ш. Переходный период: реалии и перспективы экономического развития Кыргызской Республики. – Жалал-Абад, 2012.
5. Купуев П.К. Руководство по малому и среднему бизнесу. – Ош, 1995.
6. Ташкулова Г.К. Возможности развития кредитного рынка Кыргызской Республики. – Бишкек, 2015.
7. <http://www.akipress.kg>,
8. <http://www.cbtkyrgyzstan.kg/>
9. <http://www.kabar.kg>
10. Аламанова Ч.Б. Инновационное развитие Кыргызской Республики и циркулярная экономика // Вестник КНУ, Спецвыпуск, с. 317-322.

УДК 338.22(510)

DOI 10.58649/1694-8033-2024-2(118)-201-208

Бейшеева А.А., Кенешбекова Б.Э.

Ж. Баласагын атындагы КУУ

Бейшеева А.А., Кенешбекова Б.Э.

КНУ имени Ж. Баласагына

Beisheeva A.A., Keneshbekova B.E.